

Tuplatekstityksestäkö avain oppimateriaalikielen ja arkisuomen välisiin eroihin?

Lili Ahonen ja Katja Peltola

Uusviestinnän seurauksena eri kielimuotojen rajat ovat hämärtyneet ja arkipuheen piirteet ovat alkaneet yleistyä paitsi puhutussa myös kirjoitetussa yleiskielessä. Suomea muunkielisille opettaessa puhekielen ongelmallisuus on tiedostettu, mutta sitä on vaikea ottaa huomioon tyydyttävällä tavalla opetuksessa. Miten opettaa arkipuhekieltä tai kielen puhuttuja variaatioita ylipäänsä? Lukemalla? Kuuntelemalla? Luontevin tapa olisi oppia puhekieli puhumalla, mutta kenen kanssa puhumalla se opittaisiin? Yksi ratkaisu voisi olla tässä artikkelissa esiteltävä tuplatekstitys (TT), joka arkipuhekielen ja yleiskielen välisiä eroja konkretisoimalla voi helpottaa arkipuhekielen ymmärtämistä ja myös auttaa käyttämään sitä.

Sosiaalisen median vauhdittamana yleistymässä oleva arkipuhekieli muodostaa monelle suomea vieraana tai toisena kielenä opiskelevalle kynnyksen kotoutumiselle. Miltä mahtaa tuntua opiskelijasta, joka on tehnyt parhaansa oppiakseen suomea, mutta joka ei ymmärrä mitä puhekumppani tarkoittaa kertoessaan, että *mutsi on koko viikon saikulla*, tai kun kaupan kassa kysyy häneltä *onks sul henkkarit?* tai kaveri pelkää *inssiajoo ihan sikana*. Oppikirjasuomea oppineen tällaiset tilanteet saattavat yllättää ikävällä tavalla.

Puhekielen ymmärtäminen ei ole vain suomea ulkomailla opiskelevien ongelma, vaan se koetaan hankalaksi myös Suomessa opiskeltaessa. Arkipuhekielen vaikeutta muunkielisille ehkä aliarvioidaan, sillä sen haastavuutta ulkomaalaisille ei ole helppo

arvioida natiivin näkökulmasta. Kiinnostavaa on kuitenkin todeta, että esimerkiksi monien maahanmuuttajataustaisten koululaisten kohdalla opetuksella on päinvastainen haaste: oppilaat pärjäävät mainiosti puhekielellä, mutta standardikielen omaksuminen tuottaa vaikeuksia.

Suomen kielelle tyypilliset puhutun ja kirjoitetun kielen väliset suuret erot korostuvat arkisuomen ja oppikirjoissa ja opetuksessa käytetyn kielen välillä. Arkipuhekielelle tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi lyhentyneet sanat, jotka usein eivät enää juuri muistuta yleiskielistä vastinettaan, puhekielen oma kielioppi ja sen rakenteet sekä jatkuvassa muutoksen tilassa olevat puhekieliset uudissanat. Sitä ymmärtääkseen ja voidakseen osallistua arkipuhekieliseen kanssakäymiseen, nämä erityispiirteet on jollain tasolla hallittava.

Yliopistoissa suomea vieraana tai toisena kielenä opetettaessa mahdollisuudet käyttää opetusaikaa arkipuhekielen tarkasteluun ovat vähäiset, sillä oppitunnit riittävät tuskin kattamaan ydinopetuksen tarpeen. Opetustavoitteissa arkipuheen asemaa voi osaltaan heikentää se, että yliopistoissa kielenopetuksen keskeinen tehtävä on kouluttaa työelämäään suomen kielen asiantuntijoita, jotka hallitsevat kirjoitetun suomen kielen, mikä edellyttää nimenomaan kirjakielen opetusta.

Globalisoitumisen ja EU-alueen työvoiman vapaan liikkuvuuden myötä puhekielen toiminnallisesta tuntemuksesta on tullut entistä tärkeämpi kielitaidon osa-alue. Kielitaito on avainasemassa sekä työnsaannissa että kotoutumisessa, jotka ovat onnistuneen maahanmuuton edellytyksiä. Niin maahanmuuttajien itsensä kuin myös työantajatahon mukaan riittämätön suomen kielen taito on yksi suurimpia esteitä muunkielisten työllistymiselle. Kurssitarjonta on suuri, mutta monet maahanmuuttajat turhautuvat saamaansa suomen kielen opetukseen, kun suomalaiseseen yhteiskuntaan osallistuminen ei sujukaan toivotulla tavalla. Yhtenä kielenopetuksen puutteena koetaan se, että kursseilla opetetaan kirjakieltä, jolloin siitä huomattavasti poikkeava arkipuhekieli, johon törmää heti kurssin ulkopuolella, tulee ikävänä yllätyksenä. Ongelmaksi mainitaan myös se, että kursseilla saatu kielitaito jää puolitiehen eikä saavutettu kielitaitotaso riitä työllistymiseen.

Vallitsevan yleisen taloustilanteen vuoksi kielikursseja on lopetettu tai niitä ei voida tarjota enempää, vaikka olemassa olevat kurssit ovat tupaten täynnä ja niille pääsee vain pitkien jonotuslistojen kautta. Jos jo kurssipaikoista sinänsä on pulaa, niin arkipuhekielen opetuksen kehittäminen ei varmastikaan ole ensimmäisenä tärkeysjärjestyksessä. Jos kursseilla taas tyydytään pelkän kommunikoinnin

opetukseen, saatetaan heikentää työnsaantimahdollisuuksia etenkin sellaisiin työpaikkoihin, joissa edellytetään kirjoittamista. Siivoojana on hyvä aloittaa, mutta siivousfirman johtotehtävissä tarvitaan jo hyvää standardikielen taitoa. Tosiasia lienee kuitenkin se, että löytääkseen paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa, maahanmuuttaja tarvitsee suomen kielen molempia rekistereitä, painopiste vain vaihtelee työympäristön mukaan. Esimerkiksi hoitoalalla asiakkaiden kanssa käytetään puhekieltä, mutta työyhteisön sisällä tarvitaan myös riittävää yleiskielen taitoa kirjoitettaessa raportteja ja pidettäessä yhteyttä virallisiin tahoihin. Korkeakoulutettujen työympäristössä taas viestintäkielenä voi englannin rinnalla olla suomen yleiskieli, mutta sosiaalisessa kanssakäymisessä hallitsee sielläkin arkipuhe. Ongelmat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa aiheuttavat ulkopuolisuuden kokemusta. Kielenopetukselle haasteen muodostaakin se, miten sisällyttää oppijoiden kielitietoon yleiskielen ohella myös arkisen puhekielen tuntemus niin, että he ymmärtävät sitä ja kykenevät sitä ainakin jonkin verran rekistereitä sekoittamatta aktiivisesti käyttämään.

Tuplatekstitys puhekieltä avaamaan

Yksi mahdollisuus avata idiomaattista arkipuhetta standardisuomea opiskelleille voisi olla tuplatekstitys (TT). Siinä autenttinen, puhekielinen videomateriaali tekstitetään "tuplasti", rinnakkain sekä puhekielisenä että yleiskielisenä versiona. Video valitaan kohderyhmän mukaan, jotta se olisi aihepiiriltään opiskelijoiden elinpiiriin sopiva ja heitä kiinnostava. Materiaalin valintaa puheteknisten seikkojen ohella ohjaa se, että sisältö ei saa olla loukkaavaa eikä myöskään niin kulttuurisidonnaista, että se tekee ymmärtämisen ja ohjelman seuraamisen mahdottomaksi. Sisällön pitää toisin sanoen aueta myös suomalaista kulttuuria vain päällisin puolin tunteville.

Keskeisenä ajatuksena tuplatekstityksessä on antaa oppijoille konkreettinen ote puhekieleen, sen lainalaisuuksin ja sanastoon. Kun puhekielinen ja yleiskielinen ilmaisu esitetään rinnakkain tekstinä kyseisessä puhetilanteessa, rekisterien väliset erot konkretisoituvat, ja välttyään "mitä ne oikein sanoo" -reaktioilta. Ero kielimuotojen välillä on edelleen suuri, mutta se on selkeä. Tämän eron hahmottamisen lisäksi TT:n avulla on mahdollista oppia puhekielelle tyypillistä sanastoa ja ilmaisuja suhteellisen helposti. Videomateriaalin monikanavaisuuden, kuulo- ja näköaistin, tekstin ja kuvan sekä juonen sisältämän eläytymismahdollisuuden, voi olettaa vaikuttavan myönteisesti kielimuodon omaksumiseen.

Metodia on testattu pienimuotoisessa pilottikyselyssä keväällä 2011. Testimateriaalina käytettiin 2000-luvun alussa suosittua tv-sarjaa *Kumman kaa*, jonka jaksoissa kerrotaan

helsinkiläisten Annen ja Ellun elämästä, jossa tärkeintä on vapaa-ajanvietto ja vaihtuvat poikaystävät. Jaksot eivät liity juonellisesti toisiinsa ja sopivat hyvin yksittäin katsottavaksi. Päähenkilöt hallitsevat jaksojen tapahtumia, joten ne ovat selkeitä hahmottaa. Sarja valittiin jaksojen sopivan keston (noin 25 minuuttia) ja dialogien runsaan puhekielisyyden perusteella. Käyttöluvan saanti tutkimustarkoitukseen ei tuottanut vaikeuksia. Tutkimusmateriaaliksi soveltuvan jakson valintaa vaikeuttivat dialogissa käytetyt kirosanat ja seksiviittaukset sekä alkoholinkäytön runsaus, mitkä saatetaan joissakin kulttuureissa kokea loukkaavina ja oppimateriaaliin sopimattomina. Sopiva jakso kuitenkin löytyi, ja se tuplatekstitettiin alla olevan esimerkin mukaisesti:

Kuva: Ote tuplatekstitetystä jaksosta Lavatanssit tv-sarjasta Kumman kaa.

Testiin valmistauduttiin lukemalla testijakson lyhyt juoniseloste, jotta tapahtumakulku olisi etukäteen tuttu ja testin aikana voitaisiin keskittyä itse kieleen. Saatavilla oli myös koko jakson tekstitys paperilla, jota oli mahdollista käyttää eri tavoin apuna. Testihenkilöt ohjeistettiin painottamalla, että video katsotaan opiskeluasenteella, ja hauskaakin saa olla. Testitilanne oli yksilöllinen ja itsenäinen siten, että kaikilla oli oma videomateriaali, jonka saattoi tarvittaessa pysäyttää ja kelata takaisin.

Valtaosa pilottitutkimukseen osallistuneista piti suomen arkipuhekielen ymmärtämistä

vaikeana, erityisesti opitusta poikkeavan sanaston vuoksi. Tuplatekstityksestä koettiin olevan apua niin muuttuneiden ja lyhentyneiden sanamuotojen kuin erityisesti puhekielelle tyypillisen sanaston ymmärtämisessä. TT koettiin hyödylliseksi kielenopiskelun edistyneessä vaiheessa.

Tuplatekstityksen vahvuuksia

Tuplatekstitys avaa kielimuotoa samanaikaisesti puhuttuna ja kirjoitettuna mahdollisimman autenttisessa muodossa, koska siinä käytettyä materiaalia ei ole alun perin kirjoitettu opetustarkoitukseen. TT-materiaalin voi valita kohderyhmän ja oppimistavoitteen mukaan ja keskittyä juuri niihin kielen muotoihin ja siihen terminologiaan, jotka tarvitsevat harjoitusta. Metodi soveltuu myös idiomien avaamiseen. Työskentely on itsenäistä ja siinä edetään oman tason mukaan omassa tahdissa. Ymmärtäminen voidaan tarkistaa esimerkiksi ryhmäkeskusteluissa tai erilaisin tehtävin, jolloin opittu kertautuu ja edistyminen konkretisoituu. TT-materiaali sopii myös mainiosti itsenäiseen verkko-opiskeluun.

Pilotin tulosten rohkaisemana meneillään on laajennettu ja tarkennettu tutkimushanke. Tavoitteena on kehittää tuplatekstityksestä opetusmetodi, jonka avulla toiminnallinen arkisuomen tuntemus siirtyisi opetuksen *nice to know* -alueelta *should know* -alueelle, eli kielen hallinnan täydentäviin taitoihin. Videomateriaaliin tutustuminen on viihdyttävää, ja opiskelijat katsovat sitä mielellään myös vapaa-ajallaan.

Kirjoittajista Lili Ahonen on vapaa tutkija Amsterdamin yliopistossa, ja Katja Peltola yliopisto-opettaja Svenska handelshögskolanissa.